

Sygn. akt II UK 395/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 10 kwietnia 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Zbigniew Hajn (przewodniczący)

SSN Romualda Spyt

SSN Małgorzata Wrębiakowska-Marzec (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku M. G.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w G.
o prawo do emerytury,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 10 kwietnia 2014 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawcy od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 10 kwietnia 2013 r.

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 14 czerwca 2012 r. Sąd Okręgowy w G. oddalił odwołanie M. G. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w G. z dnia 23 lutego 2012 r., którą odmówiono wnioskodawcy prawa do emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach. Podstawę rozstrzygnięcia stanowiły następujące ustalenia.

Wnioskodawca (ur. 22 stycznia 1952 r.) wykazał okres składkowy i nieskładkowy wynoszący 27 lat, 5 miesięcy i 3 dni oraz staż pracy w szczególnych warunkach wynoszący 14 lat, 7 miesięcy i 10 dni, w tym od 15 maja do 31 lipca 1974 r. oraz od 1 czerwca 1984 r. do 31 grudnia 1998 r. Organ rentowy do okresu pracy w szczególnych warunkach nie zaliczył natomiast zatrudnienia od 16 sierpnia 1971 r. do 14 lutego 1973 r. w Stoczni na stanowisku pomocnika murarza okrętowego w wydziale izolacyjno-malarskim. Do pracy w charakterze pomocnika murarza przyjmowane były osoby bez doświadczenia zawodowego i bez stażu, które nabywały uprawnienia murarskie po okresie pracy od roku do dwóch lat oraz zdaniu egzaminu czeladniczego w cechu albo przed komisją szkolenia zawodowego Stoczni. Wnioskodawca nie starał się o nabycie takich kwalifikacji. Nie mógł samodzielnie pracować przy budowie pieców ani kłaść posadzki z cementu. Jego praca polegała na przynoszeniu murarzowi materiałów potrzebnych do prac murarskich, mógł kłaść podłogi w małych pomieszczeniach mieszkalnych na trawlerach, w pomieszczeniach sanitarnych i gospodarczych, gdyż były to małe pomieszczenia niewymagające dużych umiejętności i doświadczenia, kłaść terakotę i glazurę, jeżeli wykazał się umiejętnościami w tym zakresie. Zasadniczo wnioskodawca nie pracował samodzielnie, głównie pomagał murarzom przy ich pracach, donosząc materiały murarskie. W rezultacie nie wykonywał stale i w pełnym wymiarze prac murarza pieców przemysłowych i urządzeń okrętowych wymienionej w wykazie A, dział III, poz. 90 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.; dalej: „rozporządzenie”) - prace wykonywane bezpośrednio przy budowie i remoncie statków na stanowiskach znajdujących się na tych statkach, pochylniach, dokach i przy nabrzeżach oraz w wykazie A, dział III, poz. 90, pkt 27 zarządzenia Nr 3 Ministra Hutnictwa i Przemysłu Maszynowego z dnia 30 marca 1985 r. w sprawie stanowisk pracy, na których wykonywane są prace w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w zakładach pracy resortu hutnictwa i przemysłu maszynowego - prace murarza pieców przemysłowych i urządzeń okrętowych, wykonywane bezpośrednio przy budowie i remoncie statków na stanowiskach znajdujących się na tych statkach, pochylniach, dokach i przy

nabrzeżach. Prace te wnioskodawca, jako pomocnik murarza, wykonywał bowiem gdy pojawiła się taka potrzeba, głównie wtedy, gdy zachodziła konieczność zastąpienia nieobecnego murarza albo gdy spiętrzyły się prace i trzeba było dopuścić do drobnych prac murarskich niedoświadczonych pracowników.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Okręgowy uznał, że wnioskodawca nie spełnia warunków do emerytury przewidzianej w art. 184 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 1440 ze zm.; dalej „ustawa emerytalna”).

Wyrokiem z dnia 10 kwietnia 2013 r. Sąd Apelacyjny oddalił apelację wnioskodawcy od powyższego wyroku.

Sąd odwoławczy, powołując się na art. 32 ust. 1, 2 i 4 ustawy emerytalnej, § 2 ust. 1 rozporządzenia oraz szeroko przytoczone orzecznictwo Sądu Najwyższego, wskazał, że zarządzenia resortowe co prawda nie mogą być samodzielną podstawą prawną indywidualnych decyzji, jednakże - mając swoje umocowanie w ustawie i rozporządzeniu i nie odnosząc się do praw podmiotowych obywateli - nadal obowiązują jako wykazy prac świadczonych w szczególnych warunkach, o skutkach wykonywania których stanowi ustawa emerytalna i utrzymane jej mocą rozporządzenie. W konsekwencji wykazy resortowe mają charakter informacyjny, techniczno-porządkujący i uściślający, a posłużenie się nimi jest uzasadnione, a nawet konieczne, gdy dany rodzaj prac został wymieniony w wykazie załącznika do rozporządzenia jedynie ogólnie, jak ma to miejsce w przypadku prac wykonywanych bezpośrednio przy budowie i remoncie statków na stanowiskach znajdujących się na tych statkach, pochylniach, dokach i przy nabrzeżach, czyli prac wymienionych pod poz. 90 działu III wykazu A stanowiącego załącznik do rozporządzenia. Pod pozycją tą rozporządzenie wymienia „prace różne” przy budowie i remoncie statków, ale prac tych nie konkretyzuje. Dookreślenie rodzaju tych prac pozostawiono zatem właściwemu ministrowi, który - rozróżniając przesłanki uprawniające do nabycia emerytury w wieku obniżonym - kierował się stopniem ich uciążliwości i szkodliwości. W załączniku Nr 1 do zarządzenia Nr 7 Ministra Hutnictwa i Przemysłu Maszynowego z dnia 19 maja 1983 r. w sprawie stanowisk pracy, na których wykonywane są prace w szczególnych warunkach w zakładach pracy resortu hutnictwa i przemysłu

maszynowego (Dz.Urz. Ministra Hutnictwa i Przemysłu Maszynowego Nr 3-5, poz. 9; dalej: „zarządzenie resortowe”) pod poz. 90 wymieniono poszczególne rodzaje prac wykonywanych bezpośrednio przy budowie i remoncie statków na stanowiskach znajdujących się na tych statkach, pochylniach, dokach i przy nabrzeżach, zaliczając do nich prace murarza pieców przemysłowych i urządzeń okrętowych (pkt 27) oraz prace posadzkarza (pkt 32). Również w dziale XIX wykazu stanowiącego załącznik do obowiązującego w spornym okresie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 10 września 1956 r. w sprawie zaliczania pracowników do kategorii zatrudnienia (Dz.U. Nr 39, poz. 176 ze zm.) wśród stanowisk pracowników wykonujących prace w stocznich morskich bezpośrednio przy budowie i remoncie statków morskich (budowa sekcji i kadłubów statków, prace konserwacyjno-malarskie, montaż rurociągów, prace przy spawalniczych procesach wyposażeniowych, montaż maszyn, mechanizmów i urządzeń okrętowych oraz prace przy instalacjach okrętowych) na stanowiskach znajdujących się na tych statkach wymieniono prace murarza pieców przemysłowych i urządzeń okrętowych (pkt 11), zaś w dziale I - obejmującym stanowiska w zakładach przemysłowych różnych działów produkcji - prace murarzy i ich pomocników zatrudnionych przy naprawie na gorąco pieców przemysłowych, sklepień paleniskowych w parowozach i żeliwiaków (pkt 12). Oznacza to, że - z uwagi na różnice między pracą murarza oraz pracą pomocnika murarza oraz określone warunki zatrudnienia na stanowisku pomocnika murarza - praca tego ostatniego była kwalifikowana do I kategorii zatrudnienia (przy naprawie na gorąco pieców przemysłowych, sklepień paleniskowych w parowozach i żeliwiaków) lub nie była do takich prac zaliczana (np. przy piecach przemysłowych i urządzeniach okrętowych). Ponadto z przepisów rozporządzeń z 1956 r. i 1983 r. wynika, że pracą w szczególnych warunkach (zatrudnienia I kategorii) nie była każda praca w stocznich morskich bezpośrednio przy budowie i remoncie statków morskich, ale tylko praca wykonywana na stanowiskach szczegółowo dookreślonych, uwzględniających miejsce, charakter, specyfikę oraz uciążliwość, a także szkodliwość wykonywanej pracy. Skoro zatem wnioskodawca nie posiadał kwalifikacji do pracy na stanowisku murarza, jego czynności polegały na donoszeniu murarzowi materiałów potrzebnych do wykonywania prac murarskich

(układania terakoty, glazury oraz betonowania i kładzenia masy cementu na posadzki), zaś wykonywanie przez niego nieskomplikowanych prac murarskich miało charakter sporadyczny, to nie można uznać, że prace te były przez wnioskodawcę wykonywane stale i w pełnym wymiarze czasu pracy. W rezultacie wnioskodawca nie legitymuje się stażem pracy w szczególnych warunkach uprawniającym do emerytury na podstawie art. 184 w związku z art. 32 ustawy emerytalnej.

W skardze kasacyjnej od powyższego wyroku wnioskodawca zarzucił: I. naruszenie przepisów prawa materialnego, a mianowicie: 1) art. 184 w związku z art. 32 ustawy emerytalnej w związku z § 1 ust. 1 i 2 rozporządzenia, przez niewłaściwe zastosowanie polegające na przyjęciu, że pracą w szczególnych warunkach jest wyłącznie praca murarza okrętowego a nie jest nią praca pomocnika murarza okrętowego, podczas gdy zgodnie z wykazem A, dział III, poz. 90 rozporządzenia pracami w szczególnych warunkach, których wykonywanie uprawnia do niższego wieku emerytalnego są „prace wykonywane bezpośrednio przy budowie i remoncie statków na stanowiskach znajdujących się, na tych statkach, pochylniach, dokach i przy nabrzeżach”, do których niewątpliwie zalicza się praca pomocnika murarza okrętowego, a ponadto praca pomocnika murarza była pracą o znacznej szkodliwości dla zdrowia wymagającą znacznego wysiłku fizycznego; 2) art. 184 w związku z art. 32 ust. 4 ustawy emerytalnej, przez ich niewłaściwe zastosowanie i przyjęcie, że przepisami dotychczasowymi, na podstawie których dochodzi do przesądzenia czy skarżący był zatrudniony w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze są zapisy zarządzenia resortowego oraz przesądzenie, że skoro skarżący nie był zatrudniony na stanowisku murarza okrętowego, to tym samym nie spełnił wymogów uprawniających go do otrzymania emerytury w wieku niższym; 3) art. 32 ust. 4 w związku z art. 184 ust. 1 pkt 1 ustawy emerytalnej w związku z § 1 ust. 2 i 3 rozporządzenia w związku z art. 87 ust. 1 Konstytucji RP, przez ich niewłaściwe zastosowanie i przesądzenie o braku podstaw do przyznania skarżącemu emerytury na podstawie przesłanek zawartych w zarządzeniu resortowym niestanowiącym źródła powszechnie obowiązującego prawa, tj. tylko z powołaniem się na fakt, iż stanowisko pomocnika murarza okrętowego nie zostało wymienione

w zarządzeniu resortowym; 4) pkt 90 działu III wykazu A stanowiącego załącznik do rozporządzenia, przez jego błędną wykładnię i uznanie, iż praca pomocnika murarza nie jest pracą w szczególnych warunkach, pomimo że praca ta była wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy na stanowiskach znajdujących się na tych statkach, pochylniach, dokach i przy nabrzeżach i była pracą o znacznej szkodliwości dla zdrowia wymagającą znacznego wysiłku fizycznego, co jednoznacznie wynika zarówno z dokumentów znajdujących się w aktach sprawy jak i zeznań świadków; II. naruszenie przepisów postępowania, które miało istotny wpływ na wynik sprawy, tj.: 1) art. 316 k.p.c., przez wydanie orzeczenia na podstawie przepisów nieobowiązujących w chwili orzekania, do których nie odsyła art. 32 ust. 4 ustawy emerytalnej, tj. w oparciu o zarządzenie resortowe; 2) art. 227 k.p.c., przez jego niezastosowanie i badanie faktów niemających dla rozstrzygnięcia sprawy istotnego znaczenia, tj. badanie charakteru pracy wykonywanej przez skarżącego pod kątem wykazu prac opisanych w nieobowiązującym zarządzeniu resortowym, do którego nie odsyła art. 32 ust. 4 ustawy emerytalnej.

Wskazując na powyższe zarzuty, skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i zmianę wyroku poprzez uwzględnienie odwołania skarżącego i przyznanie mu emerytury od dnia 22 stycznia 2012 r., ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Skarga kasacyjna okazała się nieusprawiedliwiona mimo częściowej zasadności podniesionych w niej zarzutów.

Sąd Najwyższy wielokrotnie wyjaśniał, że zarządzenia resortowe nie mieszczą się w kategorii źródeł powszechnie obowiązującego prawa (art. 87 Konstytucji RP) i nie mogą być samodzielną podstawą prawną indywidualnych decyzji (art. 93 ust. 1 i 2 ustawy zasadniczej). Również odesłanie w art. 32 ust. 4 ustawy emerytalnej do stanowiących załącznik do rozporządzenia wykazów obejmujących świadczenie pracy w warunkach szczególnych nie obejmuje

przepisów kompetencyjnych § 1 ust. 2-3 rozporządzenia. W konsekwencji wydane w oparciu o te przepisy zarządzenia resortowe obowiązują jedynie jako wykazy prac świadczonych w szczególnych warunkach, o skutkach wykonywania których stanowią przepisy ustawy emerytalnej i utrzymanego jej mocą rozporządzenia. Wykazy te mają charakter informacyjny, techniczno-porządkujący, uściślający. Taki wykaz resortowy ułatwia identyfikację określonego stanowiska jako stanowiska pracy w szczególnych warunkach, w szczególności jeśli w wykazie stanowiącym załącznik do rozporządzenia nie wymienienia się konkretnych stanowisk, ale operuje się pojęciem ogólnym. Wykaz resortowy może zatem mieć istotne znaczenie w sferze dowodowej, gdyż z faktu, że właściwy organ ustalił w podległych i nadzorowanych zakładach pracy, że dane stanowisko jest stanowiskiem pracy w szczególnych warunkach, może płynąć domniemanie faktyczne, iż praca na tym stanowisku była faktycznie wykonywana w takich warunkach i odwrotnie, brak konkretnego stanowiska pracy w takim wykazie może - w kontekście całokształtu ustaleń faktycznych - stanowić negatywną przesłankę dowodową. Inaczej mówiąc, brak w wykazie resortowym stanowiska pracy, na którym wykonywana jest praca o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości lub wymagająca wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia, nie stanowi przeszkody do stwierdzenia, że praca na takim stanowisku jest pracą w warunkach szczególnych, jednakże pod warunkiem jej ujęcia w wykazach stanowiących załącznik do rozporządzenia. Dla oceny, czy pracownik pracował w szczególnych warunkach, nie ma zatem istotnego znaczenia nazwa zajmowanego przez niego stanowiska, tylko rodzaj powierzonej mu pracy i jej wykonywanie w warunkach określonych w § 2 ust. 1 rozporządzenia, a więc stale (codziennie) i w pełnym wymiarze czasu pracy (przez 8 godzin dziennie, jeżeli pracownika obowiązuje taki wymiar czasu pracy). Przy ustalaniu okresów pracy w szczególnych warunkach, wymaganych do nabycia prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym, nie jest dopuszczalne zaliczanie innych równocześnie wykonywanych prac w ramach dobowej miary czasu pracy, które nie oddziaływały szkodliwie na organizm pracownika w stopniu powodującym wcześniejszą utratę zdolności do zatrudnienia i nie zostały wymienione w wykazie stanowiącym załącznik do rozporządzenia (por. wyroki z dnia 24 listopada 2010 r., I UK 128/10,

LEX nr 707405; z dnia 22 kwietnia 2011 r., I UK 351/10, LEX nr 863944; z dnia 26 maja 2011 r., II UK 356/10, LEX nr 901608; z dnia 19 marca 2012 r., II UK 166/11, LEX nr 1171002; z dnia 12 kwietnia 2012 r., II UK 233/11, OSNP 2013 nr 7-8, poz. 86 i szeroko powołane w nich orzecznictwo).

Wbrew zarzutom skarżącego, Sąd drugiej instancji nie uznał zarządzenia resortowego za przepisy dotychczasowe w rozumieniu art. 32 ust. 4 ustawy emerytalnej oraz nie naruszył art. 316 § 1 k.p.c. przez wydanie orzeczenia w oparciu o to zarządzenie i art. 227 k.p.c. przez badanie charakteru pracy wykonywanej przez skarżącego pod kątem resortowego wykazu prac, a jedynie - uwzględniając rodzaj wykonywanych przez skarżącego czynności oraz brak wyszczególnienia w wykazie resortowym stanowiska pomocnika murarza wśród stanowisk, na których wykonywane były prace w szczególnych warunkach - przyjął, że przypisane temu stanowisku i wykonywane przez skarżącego czynności nie stanowią pracy wykonywanej bezpośrednio przy budowie i remoncie statków na stanowiskach znajdujących się na tych statkach, pochylniach, dokach i przy nabrzeżach, o której jest mowa pod poz. 90 działu III wykazu A stanowiącego załącznik do rozporządzenia. Niezakwalifikowanie wykonywanych przez skarżącego czynności pomocnika murarza do prac w szczególnych warunkach oraz ustalenie, że czynności murarza lub posadzkarza skarżący nie wykonywał stale i w pełnym wymiarze czasu pracy w rozumieniu § 2 ust. 1 rozporządzenia, doprowadziło Sąd odwoławczy do oceny, że skarżący nie spełnia warunków do emerytury na podstawie art. 184 w związku z art. 32 ustawy emerytalnej.

Ocenę tę podważono w skardze kasacyjnej zarzutem, że skoro z ustaleń stanowiących podstawę zaskarżonego wyroku wynika, iż praca pomocnika murarza zaliczana jest do prac wykonywanych bezpośrednio przy budowie i remoncie statków na stanowiskach znajdujących się na tych statkach, pochylniach, dokach i przy nabrzeżach, to stanowi ona pracę w szczególnych warunkach wymienioną pod poz. 90 działu III wykazu A stanowiącego załącznik do rozporządzenia, niezależnie od tego, że stanowisko to nie zostało wyszczególnione w wykazie resortowym. W związku z taką konstrukcją zarzutu należy stwierdzić, że uznanie określonych czynności za prace wykonywane w szczególnych warunkach (tu: bezpośrednio przy budowie i remoncie statków) - wbrew założeniu skarżącego - nie należy do sfery

ustaleń faktycznych, ale mieści się w płaszczyźnie ich kwalifikacji prawnej. Zarzut ten jest natomiast trafny o tyle, że Sąd drugiej instancji wyraził pogląd, iż skoro pod wskazaną pozycją wykazu stanowiącego załącznik do rozporządzenia nie skonkretyzowano „prac różnych” wykonywanych bezpośrednio przy budowie i remoncie statków, to za taką nie może być uznana każda praca w stoczniach morskich bezpośrednio przy budowie i remoncie statków morskich, ale tylko praca wykonywana na stanowiskach szczegółowo dookreślonych w wykazie resortowym, uwzględniających miejsce, charakter, specyfikę, uciążliwość i szkodliwość wykonywanej pracy. Pogląd ten istotnie może budzić zastrzeżenia, gdyż z brzmienia poz. 90 działu III wykazu A wynika, że pracami w szczególnych warunkach są prace wykonywane na wszystkich stanowiskach znajdujących się na statkach, pochylniach, dokach i przy nabrzeżach, pod warunkiem ich wykonywania bezpośrednio przy budowie i remoncie statków. Myli się jednak skarżący wywodząc, że wykonywane przez niego czynności pomocnika murarza stanowiły pracę w szczególnych warunkach wymienioną w przepisach rozporządzenia. Pomija bowiem, że kwalifikowane w nich jako praca w szczególnych warunkach nie jest wykonywanie jakiegokolwiek pracy przy budowie i remontach statków, a jedynie wykonywanie takiej pracy „bezpośrednio”. Chodzi tu więc niewątpliwie o wykonywanie czynności *stricte* budowlano-remontowych, w tym prac murarskich lub posadzkarskich, a nie czynności w stosunku do nich pomocniczych, polegających na dostarczaniu materiałów niezbędnych do wykonywania takich prac, choćby te pomocnicze czynności wymagały dużego wysiłku fizycznego. W świetle art. 32 ust. 4 ustawy emerytalnej oraz § 1 ust. 1 rozporządzenia, pracami w szczególnych warunkach nie są bowiem wszelkie prace wykonywane w narażeniu na kontakt z niekorzystnymi dla zdrowia pracownika czynnikami lub prace charakteryzujące się znacznym wysiłkiem fizycznym, lecz jedynie takie, które zostały wymienione w § 4-15 tego rozporządzenia i wykazach stanowiących załącznik do niego. Brak wyszczególnienia stanowiska pomocnika murarza w wykazie resortowym potwierdza, że - ze względu na rodzaj przypisanych temu stanowisku i wykonywanych przez skarżącego czynności - nie była na nim wykonywana praca bezpośrednio przy budowie i remoncie statków.

W konsekwencji trafna jest ocena Sądu drugiej instancji, że wnioskodawca nie wykonywał stale i w pełnym wymiarze pracy w szczególnych warunkach wymienionej pod poz. 90 działu III wykazu A stanowiącego załącznik do rozporządzenia i nie spełnił przesłanek do emerytury na podstawie art. 184 w związku z art. 32 ustawy emerytalnej.

Z tych względów, skoro zaskarżony wyrok w ostateczności odpowiada prawu, skarga kasacyjna podlega oddaleniu na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.